

ПОДАТКОВО-БУХГАЛТЕРСЬКІ НАСЛІДКИ
ЗНЕЦІНЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІTAX AND ACCOUNTING EFFECTS
OF IMPAIRMENT OF ACCOUNTS RECEIVABLE

У статті розглянуто особливості оцінки дебіторської заборгованості після первісного визнання. Проаналізовано методику формування резерву сумнівних боргів відповідно до П(С)БО та МСФЗ. Деталізовано фіскальні показники, що виникають внаслідок знецінення дебіторської заборгованості. Запропоновано використання двоступеневого тесту на знецінення дебіторської заборгованості та формування спеціального і загального оцінних резервів з метою найбільш об'єктивної оцінки.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, безнадійна заборгованість, знецінення, сумнівна заборгованість, резерв сумнівних боргів.

В статье рассмотрены особенности оценки дебиторской задолженности после первичного признания. Проанализирована методика формирования резерва сомнительных долгов в соответствии с П(С)БУ и МСФО. Детализованы фискальные показатели, возникающие вследствие обесце-

нивания дебиторской задолженности. Предложено использование двухэтапного теста на обесценивание дебиторской задолженности и создание специального и общего оценочных резервов с целью наиболее объективной оценки.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, безнадежная задолженность, обесценивание, сомнительная задолженность, резерв сомнительных долгов.

The article deals with features of estimation of receivables after initial recognition. The methodology of forming the reserve of doubtful debts in accordance with NAS and IFRS is analyzed. The fiscal indicators that arise as a result of impairment of receivables are detailed. The use of a two-stage test for the impairment of receivables and the creation of special and general valuation reserves for the most objective estimation is proposed.

Key words: receivables, uncollectible receivable, impairment, doubtful receivable, provision for impairment of receivables.

УДК 336.2:657.432

Фесун І.Ю.

к.е.н.,

доцент кафедри обліку,
аудиту та оподаткування
Хмельницький національний
університет**Марущак А.І.**

студентка

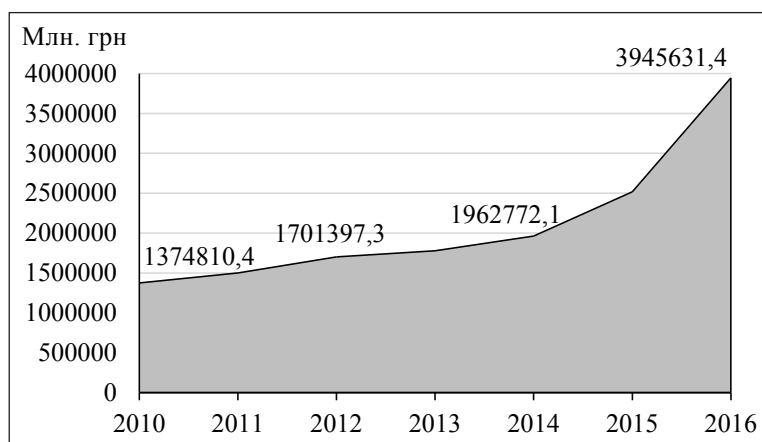
Хмельницький національний
університет

Постановка проблеми. Налагодження та становлення партнерських відносин з поставальниками, покупцями та іншими особами є невід'ємною умовою ефективного функціонування будь-якого підприємства. Такі зв'язки забезпечують своєчасне постачання ресурсів, ритмічність відвантаження, реалізації товарів тощо. Але у господарській практиці підприємств розрахунки за такими операціями не мають досконалого механізму. Спочатку свої зобов'язання виконує одна зі сторін, тоді як у другій виникає обов'язок погасити заборгованість. Коли один із партнерів не поспішає виконувати свої зобов'язання з розрахунками

чи визнаний банкрутом, така заборгованість може поступово перейти у статус безнадійної. Це одне з найбільш негативних явищ у діяльності підприємства, а особливо на фоні стрімкого нарощування обсягів дебіторської заборгованості (рис. 1).

Не менше значення для підприємства має підтримання ділової активності та забезпечення платоспроможності в короткостроковій та довгостроковій перспективі. При цьому найбільше значення має оцінка та якість дебіторської заборгованості, дані про які формуються в межах підсистеми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. Остання перебуває в безперервному розвитку у зв'язку з постійним удосконаленням форм та інструментарію розрахунків, а також впливом процесів зближення національних (положень) стандартів бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності. Незважаючи на це, досить часто наявна облікова інформація про дебіторську заборгованість не дає змогу повною мірою та об'єктивно оцінити стан розрахунків і платіжної дисципліни на підприємстві, а отже, прийняти ефективні управлінські рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, які в різний час досліджувалися українськими та зарубіжними науковцями, досить багатогранні, а саме від теоретико-методологічного обґрунтування

Рис. 1. Динаміка обсягів дебіторської заборгованості на балансі підприємств України за 2010–2016 рр.

Джерело: складено за даними джерела [1]

сутності дебіторської заборгованості (І.А. Бланк, А.М. Должанський, А.В. Драбаніч, Т.І. Єфіменко, Г.Г. Кірейцев, П.І. Камишанов, Н.В. Новицька, В.Ю. Шип) до питань прикладного характеру, пов'язаних із застосуванням елементів методу бухгалтерського обліку (С.Л. Береза, Г.В. Власюк, О.М. Кияшко, Ю.А. Назарук, Н.О. Потапова, В.М. Примак, В.В. Скоробогатова, К.С. Сурніна, Н.І. Цегельник, Л.В. Чижевська, М.А. Шум). Проте проблематика оцінки дебіторської заборгованості та її впливу на ключові фінансово-економічні індикатори діяльності підприємства залишається дискусійною та недостатньо вивченою.

Йдеться насамперед про поточну дебіторську заборгованість, оцінку якої належить формувати відповідно до прийнятої облікової політики та з урахуванням принципів повноти, нейтральності, обачності та професійного скептицизму. На жаль, тривалий час зазначена вимога ігнорувалася більшістю вітчизняних підприємств та мала формальний характер. Внаслідок цього балансова вартість коштів у розрахунках з дебіторами нерідко виявляється завищеною, а суми знецінення дебіторської заборгованості є не врахованими у фінансовій звітності, що складає передумови для викривлення податкових декларацій. Ці фактори у сукупності не сприяють високому рівню довіри до даних бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та ефективності прийнятих управлінських рішень.

Постановка завдання. Метою статті є критичний аналіз наявної практики врахування знецінення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку і податкових розрахунках та обґрунтування її перспективного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилання на національні стандарти бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», переконує в доцільності її класифікації за строками непогашення, а саме нормальна, сумнівна та безнадійна заборгованість, з метою достовірної оцінки. При цьому найбільш імовірною щодо можливості стягнення із боржника є саме нормальна дебіторська заборгованість, тоді як за існування невпевненості її погашення боржником вона кваліфікується як сумнівна, а впевненість про її неповернення боржником або закінчення строку позовної давності спонукає до перекваліфікації заборгованості у безнадійну.

Привертає до себе увагу відсутність легітимних критеріїв впевненості щодо неповернення заборгованості боржником, на які можна було б орієнтуватися під час класифікації дебіторської заборгованості з метою її достовірної оцінки. Міністерство фінансів України у Листі від 9 грудня 2003 р. № 31-04200-30-5/7021 рекомендує аналізувати конкретні обставини виникнення та існування дебіторської заборгованості, застосовувати про-

фесійне судження, а на цій основі підтверджувати (або спростовувати) невпевненість отримання доходу (непогашення дебіторської заборгованості). Наприклад, факт порушення справи про банкрутство боржника є обставиною, що свідчить про знецінення дебіторської заборгованості та необхідність її переведення до складу сумнівних боргів. Іншими критеріями сумнівності дебіторської заборгованості можуть бути:

- укладання мирової угоди або санація боржників, щодо яких закінчилась процедура банкрутства;
- відкриття виконавчого провадження та одночасно непогашення дебіторської заборгованості протягом 3-х місяців від моменту початку провадження;
- подання судового позову про стягнення заборгованості з боржника;
- ініційований (триваючий) процес ліквідації дебітора.

Водночас об'єктивним свідченням погіршення якості дебіторської заборгованості виступають прострочення (відсутність) оплати, негативна динаміка погашення заборгованості без погодження сторін тощо. Тлумачення міжнародних стандартів як орієнтовного переліку наводить такі фактори необхідності тестування дебіторської заборгованості на знецінення, як, зокрема, значні фінансові проблеми дебітора; порушення договірних умов; імовірність банкрутства дебітора; справедлива вартість застави; ліквідація боржника; загальноекономічні чинники. Оскільки такі критерії є суттєвим аспектом облікової політики, вони обов'язково повинні зазначатись у відповідному розпорядчому документі.

Очевидно, що під час визнання та зарахування на баланс уся дебіторська заборгованість є нормальною, а сумнівів щодо її погашення немає. Тому первинна оцінка такої поточної заборгованості відповідає первісній вартості або номінальній сумі грошових коштів та/або їх еквівалентів, очікуваних до погашення боржником. Основою її оцінки нині виступає сума визнаного доходу від реалізації. Щоправда, в разі санкціонованого за погодженням сторін відстрочення платежу з утворенням різниці між справедливою та первісною вартістю дебіторської заборгованості паралельно визнається дебіторська заборгованість за нарахованими доходами.

Наявність будь-якої з підстав для перекваліфікації нормальної дебіторської заборгованості у заборгованість іншого виду є свідченням її знецінення. Саме тому відповідно до п. 7 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації, котра обчислюється шляхом вирахування з первісної вартості дебіторської заборгованості суми резерву сумнівних боргів. Таким чином, резерв сумнівних боргів виконує роль «амортизатора» негативних

наслідків знецінення дебіторської заборгованості. Створення такого оцінного резерву є своєрідним застережним заходом, який забезпечує достовірне відображення суми дебіторської заборгованості, що буде погашена в майбутньому (рис. 2).

Дозволимо собі не погодитися з твердженням, що такий «резерв створюється як джерело погашення частини дебіторської заборгованості, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності» [2, с. 110]. Адже такі характеристики властиві безнадійній дебіторській заборгованості, яка, окрім того, не відповідає критеріям її визнання активом та повинна бути списана з балансу. Тобто економічний сенс резервування під таку заборгованість відсутній.

Натомість резерв сумнівних боргів розраховується лише для тієї частини дебіторської заборгованості, щодо якої виконуються одночасно такі умови.

1) Вона є поточною, тобто виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу [3]. Це й зрозуміло, оскільки облікові наслідки знецінення довгострокової дебіторської заборгованості враховуються шляхом застосування техніки дисконтування.

2) Дебіторська заборгованість є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу). Тут варто звернутися до норм П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», відповідно до яких дебіторська заборгованість як фінансовий актив здебільшого підпадає під визначення контракту, який надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства [4]. З одного боку, ідентифікація дебіторської заборгованості як фінансового активу обмежує види заборгованості, під які можна формувати оцінний резерв, винятково тими, які будуть погашатися фінансовими активами, зокрема незабезпечена заборгованість покупців і замовників, векселі одержані (під заборгованість за виданими постачальникам і підрядниками авансами жодні резерви не формуються). З іншого боку, заборгованість, яка є придбаною або призначеною для перепродажу, за

вимогами стандарту оцінюється за справедливою вартістю, а будь-які втрати від її знецінення будуть враховані на чергову дату балансу шляхом коригування первісної (початкової) оцінки до її актуального справедливого рівня. Проте до дебіторської заборгованості, що не призначена для перепродажу, оцінка за справедливою вартістю не застосовується, тому єдиним інструментом актуалізації оцінки залишається коригування на суму резерву сумнівних боргів.

3) Вона не віднесена до безнадійної, що проілюстровано вище. Більше того, мінімальна та максимальна сума резерву сумнівних боргів об'єктивно обмежена розміром сумнівної дебіторської заборгованості (рис. 2), що наочно ілюструється результатами використання методу абсолютної суми сумнівних боргів. Водночас використання усереднених оцінок у методах, заснованих на використанні коефіцієнта сумнівності, зменшує точність оцінки.

В науковій літературі також окреслена низка ситуацій, за яких створювати резерв сумнівних боргів недоцільно, наприклад:

- підприємство має некомерційну дебіторську заборгованість;
  - підприємство має заборгованість тих покупців, яким продає товари (роботи, послуги) виключно на умовах передоплати, оскільки при цьому не виникає дебіторської заборгованості як такої (те ж саме стосується сфери роздрібної торгівлі та готівкових розрахунків);
  - за торговими дебіторами у звітному періоді закривається дебетове сальдо розрахунків [5, с. 151].
- Обов'язок врахування знецінення дебіторської заборгованості шляхом використання оцінного резерву усіма суб'єктами господарювання впливає як із Закону про бухгалтерський облік (в контексті формування повної, правдивої та неупередженої інформації про дебіторську заборгованість підприємства), так і з норм П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Виняток становлять лише суб'єкти обліку в державному секторі, що пояснюється особливостями прийняття та оплати

Дебіторська заборгованість підприємства
(за ймовірністю погашення)

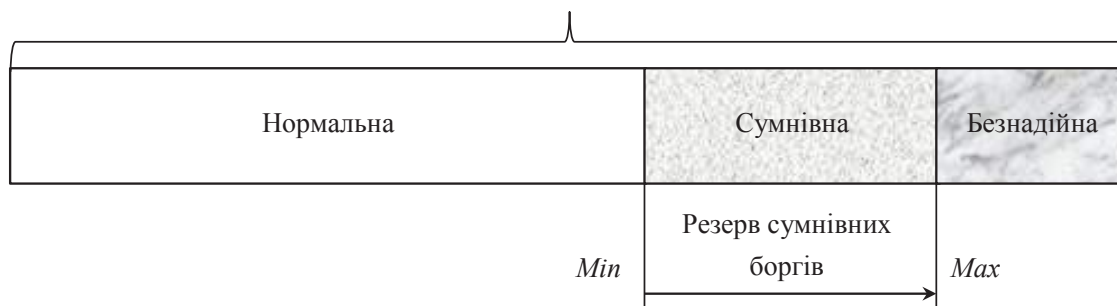

Рис. 2. Взаємозв'язок класифікації дебіторської заборгованості та формування резерву під її знецінення

бюджетних зобов'язань, а також підприємства, які складають фінансову звітність відповідно до міжнародних стандартів (МСФЗ), а також на них не поширюються норми національних стандартів бухгалтерського обліку (п. 2 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»). В окрему групу варто виділити суб'єктів малого підприємництва (мікропідприємства та суб'єкти спрощеної системи оподаткування), яким п. 8 розд. 1 П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» передбачено преференцію у вигляді можливості включення поточної дебіторської заборгованості до підсумку балансу за її фактичною сумою. Отже, особливості оцінки дебіторської заборгованості суб'єкта малого підприємництва встановлює лише його облікова політика.

В Україні стандартами бухгалтерського обліку рекомендовано використовувати один з двох методів формування резерву сумнівних боргів, а саме метод абсолютної суми сумнівної заборгованості або один з різновидів методу застосування коефіцієнта сумнівності (рис. 3).

Метод абсолютних значень сумнівних боргів є найпростішим у застосуванні, оскільки величина резерву під знецінення дебіторської заборгованості визначається як алгебраїчна сума сумнівних боргів, виявлених у результаті аналізу платоспроможності усіх дебіторів підприємства. Натомість розмір резерву, що базується на використанні

коефіцієнта сумнівності, розраховується як добуток значення деякого базового параметру (чистого доходу або сальдо дебіторської заборгованості) та відносного коефіцієнта сумнівності.

Як бачимо, сукупність методів розрахунку величини резерву сумнівних боргів в Україні та світі практично не відрізняється одна від одної. Виняток становить лише метод визначення середньої частки списаної заборгованості за попередні 3–5 років, окремо виділений п. 8 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Хоча з деяким ступенем умовності та з урахуванням рекомендаційного характеру міжнародних стандартів, на нашу думку, його можна зарахувати до так званого групового способу (англ. "aging method") визначення коефіцієнта сумнівності. В основі такого припущення лежить аналіз порядку обчислення коефіцієнта сумнівності, який внаслідок класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення і внаслідок розрахунку середньої частки списаної дебіторської заборгованості за попередні 3–5 років передбачає попереднє групування дебіторської заборгованості за строками непогашення. Відмінності полягають тільки в періоді спостереження, що є основою розрахунку коефіцієнта сумнівності: якщо метод класифікації дебіторської заборгованості припускає спостереження в помісячному розрізі, то середня частка списаної дебіторської заборгованості визначається за

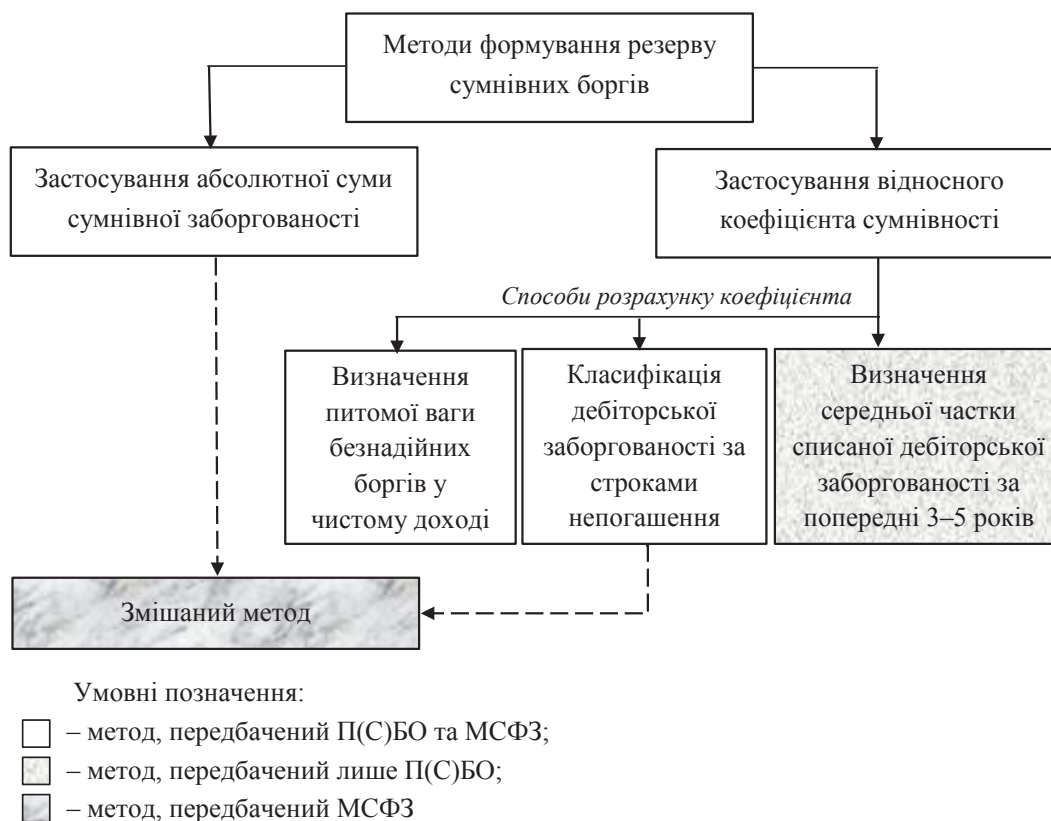

Рис. 3. Методи формування резерву сумнівних боргів

декілька попередніх років (відповідно, базисний показник для обчислення величини резерву за першим способом відповідає сальдо дебіторської заборгованості на 1 грудня звітного року та впливає на значення коефіцієнта сумнівності, тоді як за другим – сальдо дебіторської заборгованості на 31 грудня звітного року, а також не бере участі в розрахунку коефіцієнта сумнівності).

Існування змішаного методу розрахунку резерву сумнівних боргів та можливість його практичного застосування передбачають тільки міжнародні стандарти, тоді як П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дає змогу використовувати тільки один із наведених на рис. 3 методів. Як правило, змішаний метод передбачає, що резерв розраховується як сума абсолютних значень сумнівних боргів окремих дебіторів (щодо яких достеменно відомо про низьку ймовірність стягнення заборгованості) та значення резерву з використанням коефіцієнта сумнівності щодо решти дебіторів, згрупованих за строками непогашення заборгованості [6].

Ми схильні вважати доцільним введення такого методу в облікову практику вітчизняних підприємств, оскільки іноді (передусім, володіння інсайдерською інформацією) він здатен забезпечувати найбільш достовірну вартісну оцінку резерву сумнівних боргів за помірних трудовитрат облікового персоналу. Інакше українські обліковці перетворюються на заручників ситуації. Незважаючи на найвищу точність, яку забезпечує метод абсолютної суми сумнівної заборгованості, його реально застосувати винятково для малих підприємств та мікропідприємств (за умови незначної кількості дебіторів). Натомість середні та великі підприємства вимушені робити раціональний вибір на користь методів з використанням усередненого значення коефіцієнта сумнівності, а навіть відома інформація щодо сумнівності заборгованості певних дебіторів не може бути врахована.

«Котловий» спосіб розрахунку резерву сумнівних боргів, передбачений національними стандартами, не сприяє підвищенню якості фінансової звітності та спонукає до пошуку прийнятних альтернатив. Ми схильні підтримувати пропозицію про доцільність формування двох видів резервів, а саме спеціального та загального [7, с. 4]. Обґрунтуванням доцільності такого кроку в цьому разі виступає методика формування резерву під знецінення дебіторської заборгованості в концепції МСФЗ. Вона передбачає проведення двоступеневого тесту:

1) оцінка наявності об'єктивних свідчень знецінення окремих суттєвих значень заборгованості; за умови позитивного результату проводиться розрахунок збитків від знецінення, негативного – перехід до другого ступеня;

2) включення окремих активів, об'єктивних свідчень знецінення яких не встановлено, в групу активів

з аналогічними характеристиками кредитного ризику й проведення колективного тесту на знецінення.

Таким чином, під окремо оцінену суттєву дебіторську заборгованість формується спеціальний резерв у розрізі всіх суттєвих контрагентів та оцінки ймовірності стягнення їхніх боргів. Відсоток резервування ґрунтується на ретроспективному аналізі та наявній діловій практиці, тобто потребує комплексної оцінки конкретних господарських ситуацій (наприклад, врахування наявності забезпечення боргу). Таке оцінювання виконується спеціально уповноваженими підрозділами (особами) підприємства (їх перелік повинен бути визначений розпорядчим документом про організацію обліку).

Загальний резерв формується за частиною поточної дебіторської заборгованості, під яку не сформований спеціальний резерв. Він кваліфікується як тимчасовий захід і може використовуватися лише для несуттєвих сум дебіторської заборгованості (пори́г суттєвості повинен бути встановлений у розпорядчому документі про облікову політику підприємства). При цьому підприємство вимушене вдаватися до усереднених аналітичних оцінок неповернення боргів виключно у зв'язку з відсутністю інформації для індивідуалізованої оцінки окремо взятої заборгованості.

На відміну від національних, міжнародні стандарти також передбачають альтернативні способи вирішення питань щодо облікових наслідків знецінення дебіторської заборгованості. З одного боку, відповідно до § 33 МСБО 1 «Подання фінансової звітності», торговельна дебіторська заборгованість відображається у фінансовій звітності за чистою вартістю реалізації, причому така оцінка не вважається згортанням. З метою визначення чистої вартості реалізації, відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», на кожну звітну дату проводиться оцінювання об'єктивних ознак знецінення дебіторської заборгованості. Якщо останні існують, то балансова вартість заборгованості має бути зменшена безпосередньо або з використанням оцінного резерву.

З іншого боку, МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» пріоритетною оцінкою дебіторської заборгованості, за якою не нараховуються відсотки, за визнання визначає її справедливу вартість (дорівнює теперішній вартості усіх майбутніх надходжень грошових коштів, дисконтованих із застосуванням переважної ринкової ставки відсотка на подібний інструмент з подібним показником кредитного рейтингу). Щоправда, дозволяється не дисконтувати грошові потоки, пов'язані з короткостроковою дебіторською заборгованістю, якщо вплив дисконтування є несуттєвим. Однак подальше оцінювання такого фінансового активу, як впливає з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», проводиться за амортизованою собівартістю або за справедливою вартістю. Якщо остання не застосовується (а її засто-

сування об'єктивно ускладнене через відсутність активного ринку), то обов'язковим є тестування фінансового активу щодо можливого знецінення на кожну дату балансу на основі аналізу очікуваних грошових потоків. Тобто МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» з метою формування резерву знецінення (зокрема, під дебіторську заборгованість) передбачає складний і трудомісткий розрахунок прогнозних строків і сум грошових потоків за кожним дебітором, а також дисконтування очікуваних грошових потоків.

Також наголосимо на тому, що принциповою відмінністю актуального підходу до обліку знецінення дебіторської заборгованості у світі від того, який мав місце до 2014 р., є зміна філософії резервування, а саме відмова від моделі понесених збитків і перехід до моделі очікуваних кредитних збитків. Отже, резерв під знецінення дебіторської заборгованості за МСФЗ визнається в розмірі очікуваних кредитних збитків (визначених як приведена вартість усіх сум недоотриманих грошових коштів у разі виникнення дефолту боржника протягом очікуваного строку існування дебіторської заборгованості) [8]. У процесі вартісної оцінки резерву потрібно враховувати недоотримання грошових коштів, імовірність кредитних збитків, вартість грошей у часі, а також будь-яку іншу суттєву інформацію. Щоправда, для дебіторської заборгованості, яка не містить суттєвого компонента фінансування, дозволено використовувати дещо спрощену модель резервування, а саме розрахунок резерву на основі ретроспективної інформації про понесені збитки, скоригованої на поточну інформацію. Проте навіть її застосування потребує високого рівня професійної підготовки та адекватних професійних суджень.

З фіскальних позицій знецінення дебіторської заборгованості базується на оцінках, зроблених в бухгалтерському обліку. При цьому податкові наслідки знецінення боргів, дотичні до сфери справляння податків і зборів, визначає Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. Наведемо деякі пояснення.

Суми сформованого резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку включаються до складу витрат іншої операційної діяльності (у кореспонденції з рахунком обліку резерву сумнівних боргів), отже, зменшують прибуток до оподаткування за даними бухгалтерського обліку. Відокремлений облік сум такого резерву забезпечує додаткові можливості для контролю за своєчасним та повними відновленням сум дебіторської заборгованості за зникнення ознак знецінення або списання дебіторської заборгованості, що визнана безнадійною. Остання списується за рахунок раніше сформованого резерву, а на відповідну дату витрати не визнаються (оскільки джерелом списання виступає контрактивний рахунок «Резерв сумнівних боргів»).

Натомість вимоги Податкового кодексу не тільки встановлюють власні критерії безнадійності дебіторської заборгованості (ст. 14.1.11), але й визначають необхідність коригувань бухгалтерського фінансового результату до оподаткування на суми податкових різниць щодо знецінення боргів (рис. 4).

Тобто п. 139.2 Податкового кодексу України визначено різновид податкових різниць, що виникають під час формування резервів під знецінення дебіторської заборгованості. З огляду на легітимний поділ платників податків на малодохідних та високодохідних невеликі підприємства фактично мають преференцію у формі звільнення від обов'язку врахування податкових різниць за всіма господарськими операціями (включаючи знецінення дебіторської заборгованості). А от для високодохідних підприємств жодних винятків не передбачено, адже різниці за резервами сумнівних боргів потрапляють до складу тимчасових і нівелюються лише за списання заборгованостей як безнадійних до отримання відповідно до вимог п. 14.1.11 Податкового кодексу України. Це означає, що до складу витрат, які зменшують об'єкт оподаткування, потрапляє виключно та сума списаної дебіторської заборгованості, безнадійність якої не ставиться під сумнів, тобто існує об'єктивно (не спричинена суб'єктивними діями платника) та є економічно виправданою з фіскальних позицій.

На нашу думку, наявний порядок врахування податкових наслідків знецінення дебіторської заборгованості найбільш близький до реалізації принципу справедливості оподаткування. Дисбаланс, який існував у цьому питанні до 1 січня 2015 р., нарешті усунутий, отже, всі платники податків можуть без дискримінаційних обмежень використовувати в управлінні дебіторською заборгованістю механізм резервування під сумнівні борги.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, знецінення дебіторської заборгованості пов'язане з ризиком неотримання грошових коштів від дебіторів підприємства і є елементом подальшого оцінювання дебіторської заборгованості після її первісного визнання.

Національні стандарти бухгалтерського обліку для згладжування негативного впливу знецінення дебіторської заборгованості передбачають обов'язкове формування резерву сумнівних боргів, обчисленого за історичними даними, з огляду на абсолютну суму сумнівних боргів або розрахунковий коефіцієнт сумнівності. З метою підвищення достовірності облікових оцінок вважаємо доцільним використання змішаного методу, що дає змогу проводити двоступеневий тест на знецінення дебіторської заборгованості та формувати спеціальний та загальний (груповий) резерви з урахуванням суттєвості сум дебіторської заборгованості. Натомість МСФЗ рекомен-

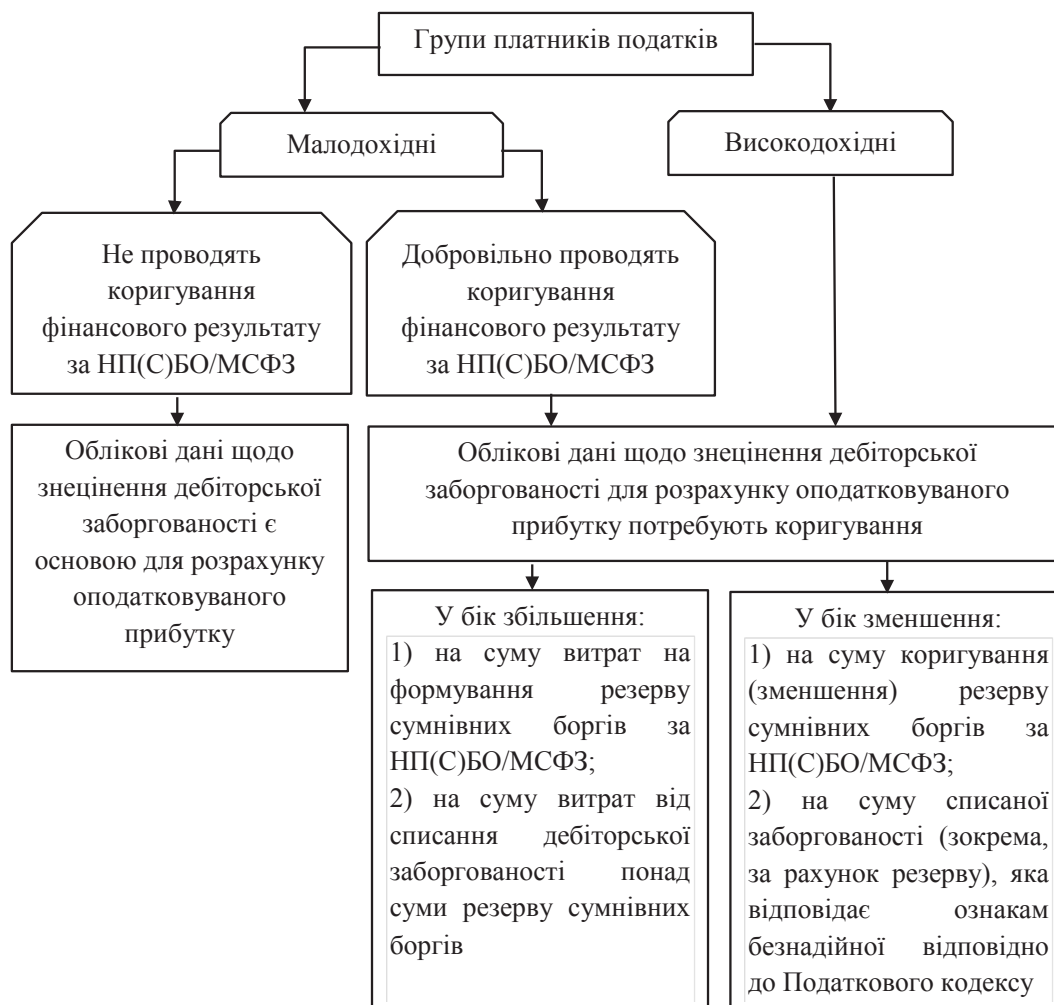

Рис. 4. Податкові наслідки знецінення дебіторської заборгованості

довано формувати резерв під знецінення дебіторської заборгованості лише в разі існування об'єктивних свідчень імовірного неотримання грошових коштів від боржника. При цьому вартісна оцінка резерву під знецінення дебіторської заборгованості базується на моделі очікуваних збитків, яка враховує як вартість грошей у часі, так і ризики дефолту боржника та інші чинники.

Податкові наслідки знецінення дебіторської заборгованості сьогодні різняться для великих та невеликих платників податків, причому перші зобов'язані враховувати низку податкових різниць тимчасового та постійного характеру під час формування фінансового результату до оподаткування, а другі мають право не проводити жодних коригувань. На наш погляд, диференціація податкових наслідків є виправданою та забезпечує передумови виваженого податкового планування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Оборотні активи підприємств за видами економічної діяльності / Державна служба статистики України. Офіц. дані. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Бережна А.А., Осадча Г.Г. Резерв сумнівних боргів, його створення та використання. *Ukrainian Food Journal*. 2012. № 3. С. 109–113.

3. Дебіторська заборгованість: національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10: Наказ, затв. Мін-вом фінансів України 8 жовтня 1999 р., станом на 9 серпня 2013 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.

4. Фінансові інструменти: національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13: Наказ, затв. Мін-вом фінансів України 30 листопада 2001 р., станом на 9 серпня 2013 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.

5. Різник І.В. Основні проблеми розрахунку резерву сумнівних боргів при визначенні дебіторської заборгованості. *Управління розвитком*. 2012. № 19(140). С. 151–156.

6. Верников В.А. Особенности бухгалтерского учета дебиторской и кредиторской задолженности в международной практике. *Путеводитель предпринимателя*. 2010. № 7. С. 31–36.

7. Ефремова Н.А. Оценочные резервы в МСФО и РСБУ (обесценение дебиторской задолженности и снижение стоимости запасов). *Корпоративная финансовая отчетность. Международные стандарты*. 2009. № 4. С. 2–13.

8. Фінансові інструменти: міжнародний стандарт фінансової звітності 9 // Фонд МСФЗ за станом на 30 червня 2017 р. URL: <https://zakon.help/article/mizhnarodnii-standart-finansovoi-zvitnosti-9>.

REFERENCES:

1. State Statistics Service of Ukraine (2018) *Oborotni aktyvy pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti* [Current assets of enterprises by types of economic activity] [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
2. Berezhna A.A. (2012) *Rezerv sumnivnykh borhiv, yoho stvorennia ta vykorystannia* [Reserve of doubtful debts, his creation and use]. *Ukrainian Food Journal*, no. 3, pp. 109–113 (in Ukrainian).
3. Ministry of Finance of Ukraine (2013) *National accounting standard 10 "Receivables"* [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (in Ukrainian).
4. Ministry of Finance of Ukraine (2013) *National accounting standard 13 "Financial instruments"* [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (in Ukrainian).

5. Riznyk I.V. (2012) *Osnovni problemy rozrakhunku rezervu sumnivnykh borhiv pry vyznachenni debitorskoi zaborhovanosti* [The main problems of calculating the reserve of doubtful debts in determining the receivables]. *Upravlinnia rozvytkom* [Development management], no. 19(140), pp. 151–156 (in Ukrainian).

6. Vernikov V.A. (2010) *Osobennosti bukhgalter-skogo ucheta debitorskoy i kreditorskoy zadolzhennosti v mezhdunarodnoy praktike* [Features of accounting of accounts receivable and accounts payable in international practice]. *Putevoditel' predprinimatel'ya* [Business guide], no. 7, pp. 31–36 (in Russian).

7. Efremova N.A. (2009) *Otsenochnye rezervy v MSFO i RSBU (obestsenenie debitorskoy zadolzhennosti i snizhenie stoimosti zapasov)* [Estimated reserves in IFRS and RAS (impairment of accounts receivable and depreciation of inventories)]. *Korporativnaya finansovaya otchetnost'. Mezhdunarodnye standarty* [Corporate financial reporting. International standards], no. 4, pp. 2–13 (in Russian).

8. International Financial Reporting Standards Fund (2017) *International Financial Reporting Standard 9 "Financial instruments"* [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.help/article/mizhnarodnii-standart-finansovoi-zvitnosti-9> (in Ukrainian).

Fesun I.Yu.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Accounting, Audit and Taxation,
Khmelnitskyi National University

Maruschak A.I.

Student,
Khmelnitskyi National University

TAX AND ACCOUNTING EFFECTS OF IMPAIRMENT OF ACCOUNTS RECEIVABLE

Issues in assessing accounts receivable are important at each stage of its lifecycle. For example, the existence of a significant risk of non-receipt of cash from a debtor is evidence of impairment of accounts receivable and requires revision of its initial valuation.

The purpose of this article is a critical analysis of the existing practice of accounting for impairment of accounts receivable in accounting and tax calculations and justifying its long-term development.

In accordance with national accounting standards, any further assessment of current financial receivables requires its classification into the following types: normal, questionable, hopeless. Due to the lack of legitimate criteria for the assurance of non-payment of debtor debts, the article presents their indicative list, which is recommended to be described in the methodical section of the accounting policy of the enterprise. The actualization of the assessment of accounts receivable in accordance with national accounting standards is carried out in connection with the existence of objective evidence of its impairment through the calculation of the provision for impairment of accounts receivable. Such a provision is allowed to be formed either by the method of the absolute amount of doubtful debt or by the method of applying the relative coefficient of the doubt.

To increase the reliability of accounting estimates, we see the expedient use of the mixed method of forming the provision for impairment of receivables. It allows for a two-stage test for impairment of accounts receivable and the formation of different types of estimated reserves (special and general), taking into account the materiality of receivables.

In the prospect is studying and adapting to Ukrainian realities international experience, which indicates a gradual rejection of the model of incurred losses and the transition to the model of expected losses. In this case, the valuation of the provision for impairment of accounts receivable takes into account both the value of money in time and the debtor's default risks and other factors.

The tax effects for impairment of receivables today are different for large and small taxpayers: if the former are required to take into account a number of tax differences in the formation of the financial result before tax, then the other has the right not to make any adjustments. In our view, the differentiation of tax consequences is justified and provides the prerequisites of weighted tax planning.